

שו"ת הרשב"א ח"א

סימן קלד

שאלת מה שאמרו כל הדר בחוזה לארץ כמי שאין לו אלוה.

תשובה לפי שארץ ישראל נקראת נחלת ה' דכתיב כי גרשוני היום מהסתפח נחלת ה', והוא יתברך נקרא אלהי הארץ ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה כדכתיב צדקיים כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ, ועל כן קרא לע"ז אלהי נכר הארץ, וכתיב תמיד עיני ה' אלהיך זה. ועיקר מצוות הסורה כלן בארץ הן עד כי כמה מצוות אין נוהגות כלל אלא בארץ, כמו שאמרו במדרש הצי"ץ לך ציונים. ועל כן כשצריך יתקן את יעקב שלא מדעתו ומתן לו את הצרכות דכתיב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' מיד זכה יעקב בצרכות אברהם שהיא ירושת הארץ ולא היה יכול לימנה לעשו, והוא אמרו וכן אפי"ס מה אעשה בני.

בן יהוידע

שם. ובי כל שאני דר בח"י אין לו חלוק הלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז. הקשה מהרש"א, כיון דאמר ובי, מה תיקן בזה שאמר כאלו ע"ז, דר"ח קשיא ע"פ ע"ש. וג"ל בס"ד ע"פ מ"ש בנמורה דבתרא דף ק"י, גבי יהונתן בן גרוס בן משה, שאמר כך מקובלני לעולם ישכר אדם עלמו לע"ז ולא יתברך לבדיות, והוא סבר לע"ז ממש, ולא היא הלא עבודה שורה לו, כמ"ש פשוט נבלח בשוקא ושקול הנאה, ולא הימא גברא רבא ח"י ע"ז, וכן כאלו חזמו כל הדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז, ר"ל עבודה זרה לו, כי חו"ל תחת ממלכת השרים, וכל התפילות והמנוחה עולין למעלה על ידך, ונמלח עבודה הקודש בחו"ל זרה לשרי ישראל, שאין לו חלוקה בינו לבין השרים, ועתה בחו"ל מוכרח שתעלה עבודתו ע"ז חלוקה, ונמלא בזה תיקון יפה מאמר דומה כמי שאין לו חלוקה, כיון דעובד ע"ז חלוקה השרים, ולזה אחר שאמר דומה כמי שאין לו חלוקה נקשה וכו' וכו', דלך יתכן שיהיה האדם עובד את השרים ודומה כמי שאין לו חלוקה דעשיתו כושר בעיקר ח"ו, לכן תיקן הרבד ואמר לומר לך כל הדר בחו"ל חלו עובד ע"ז, שהוא ר"ל עבודה זרה לו לפי מעלתו, מפני שעולה באמצעות השרים, ולכן זה כבוד של ישראל לעבוד עבודה זרה ע"ז חלוקה, ונמלא בזה מובן מאמר כמי שאין לו חלוקה לו דייקא, מאחר שהוא מעלה עבודתו ע"ז חלוקה כי ידוע לך נקרא ה' חלוקה ישראל, שהלכותו מוכיחה עליהם, משא"כ לגבי חו"ל נקרא חלוקה האלוקים, וכן הענין גבי דוד הע"ה שאמרו בסנהדרין דף ק"ו ב"ק לעבוד ע"ז, והיינו שרצה לברוח לחו"ל, ולא שם תהיה עבודה הקודש זרה לו, כיון שתעלה באמצעות השרים:

דרשות חתם סופר ח"ב עמ' שט

ממנו עון — והספספס באמת לכל זה כי הקדיש ברחמי והסדיו השאיר לנו מקדש מעט צה"כ וכו"מ חס אלו מוה"ק בזה קדש חזי חס עתיד ליקבע בח"י [כמנינה כ"ט]. יש להס גס עתה קדושת ח"י והתפלות נשחלתות לשער השמים, אך חס חזי חזי מוה"ק בזה כיון חז' ומדברים בזה דברים נעלים והסגל של דברים נעלים הוא עמל ומתלבט בו שר של ח"ל והוא גם הוא נעשה נעשה צה"כ ר"ל ומקבל התפלות ומכניסם אל החלוקים ויכל כעש"י ככל הדר בח"ל שדומה כמי שאין לו אלוה [ככתובת ק"י]. ונבוא אל המכוון בעזריי הנכ"י מתמים

כתובות קי
ענין: הדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלוה
רמב"ן ויקרא יח, כה

ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב): "הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, ואומר לתת לכם את ארץ כנען [להיות לכם לאלהים], כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים. וכן הוא אומר (יהושע ד יג)

ומן הענין הזה אמרו בספרי (דברים יא יז): "ואברדתם מהרה (דברים יא יז) - אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים. משל למלך שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים. וכן אמר ירמיה (לא כ) הציבי לך ציונים - אלו המצות שישאל מצויינין בהם."

והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) "ואברדתם מהרה... ושמתם את דברי אלה וגו'", אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בה"ק³¹⁵ כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי³¹⁶ עיקר כל המצוות³¹⁷ ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (דברים יב ט): "וירשתם אותה וישבתם בה ושמתם לעשות (דברים יא לא לב) - ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה³¹⁸". וכן הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב)³¹⁹, וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה). שהיו אומרים ליהוה: "רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן³²⁰".

וזו היא מצות יעקב אבינו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) "הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו³²¹".

והשם לו לבדו נחכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותה לא ישב בארץ עם שתי אחיות³²². והיא היתה הנשאת באיסור האחות³²³. ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו.

ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה, אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי (להלן בו מב), תדע סוד נשגב ונעלם, ותבין מה שאמרו רבותינו (נחומא ויקהל ז) "בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה"³²⁷, וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (שמות יט ה).

(כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ. החמיר²⁹² הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ²⁹³, אבל סוד הדבר ככתוב שאמר (דברים לב ח-ט) "כהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו'". והענין כי השם הנכבד ברא הכל, ושם כח התחוננים בעליונים²⁹⁴, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע²⁹⁵ כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר (דברים ד יט) "אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים", כי חלק לכולם מזלות בשמים²⁹⁶. וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (דניאל י יג) "ושר מלכות פרס עומד לנגדי", וכתיב (שם פסוק כ) "והנה שר יון בא", ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) "ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס"²⁹⁷.

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים²⁹⁸ לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב²⁹⁹ היא נחלת ה'³⁰⁰ מיוחדת לשמו³⁰¹, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומשול כהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו³⁰², וזהו שאמר (שמות יט ה) "והייתם לי סגולה³⁰³ מכל העמים כי לי כל הארץ", וכתיב (ירמיה יא ה) "והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים", לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל³⁰⁴. והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם³⁰⁶. ולכן יאמר הכתוב (ישעיה נד ה) "אלהי כל

והנה השם הנכבד "אלהי האלהים" ככל העולם ו"אלהי ארץ ישראל" שהיא נחלת ה'. וזהו טעם

האריות הממיתים אותם³¹⁰. וכן שנו בספרא (קדושים כ טב): "ולא תקיא הארץ אתכם וגו' - ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עברה³¹¹". ובספרי (דברים לב יב): "ואין עמו אל נכר (דברים לב יב) - שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם³¹², כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון בא וגו'". והוא מאמרם (כתובות קי): "כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה³¹³ שנאמר (להלן כה לה) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, ואומר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים".